EVROPSKA POPULACIONA KONFERENCIJA
Jedinstvo u različitosti
Hag, 30. avgust-3. septembar 1999.

Evropsko udruženje za proučavanje stanovništva (European Association for Population Studies) je organizovalo evropsku populacionu konferenciju u periodu od 30. avgusta do 3. septembra 1999. godine u Hagu. Na skupu je učestvovalo preko 300 demografa iz svih evropskih zemalja kao i SAD, Kanade, Japana i više zemalja u razvoju. Rad se odvijao u 5 plenarnih sesija, 32 simultane sesije i 8 okruglih stolova. Teme se mogu grupisati u više velikih celina. To su fertilitet stanovništva (dosadašnji i budući trendovi, deterministička osnova, kako se planira porodica u Evropi), reproduktivno zdravlje, stanje zdravlja i morbiditeta, diferencijalni mortalitet, strukture stanovništva, starenje stanovništva (dinamika kategorije, implikacije, kućna nega), pitanja različite vrste vezana za medjunarodne migracije, studije demografije, mogućnosti za aplikaciju rezultata demografske analize i primena matematičkih modela u demografiji, populaciona edukacija, značaj interneta za nauku o stanovništvu. Konferencija je bila povod da se održi sastanak direktora demografskih institucija da bi medjusobno izmenile različite informacije, pre svih one vezane za teme i sadržaje projekata koji su u toku, kao i sednica članova Evropskog udruženja za proučavanje stanovništva.

Svakako najveći značaj konferencije je što su pokrenuta gotovo sva aktuelna pitanja nauke o stanovništvu danas, kao i problemi demografskog razvitka u evropskim zemljama u neposrednoj budućnosti. Demografski razvitak Evrope u 21. veku je tema koja je najviše raspravljana u okviru plenarnih i simultanih sesija, kao i u okviru zvanično organizovanih diskusija i u neformalnim razgovorima. Razmišljanje je bilo podstaknuto projekcijama koje je specijalno za ovu konferenciju izradio Interdisciplinarni demografski institut Holandije (NIDI) i Statistički biro Holandije (SN).

Demografska budućnost Evrope vezana za prvu polovinu 21. veka je posmatrana iz ugla dva scenarija. Scenariji su, pak, definisani na osnovu dve dimenzije. Ekonomske i kulturne. Kulturni model Severne Evrope je okarakterisan kao maternalistički (emancipacija žene i moderni oblici zajedništva izmedju partnera), pragmatizam je definisan kao osnovno odredjene kulture Zapadne Evrope, tradicionalni odnosi izmedju muškarca i žene su odredjeni kao dominantna karakteristika Južne, a post-totalitarizam, izgradnja legalnih okvira Istočne Evrope. Ocenjuje se da se kulturni model Centralne Evrope nalazi u poziciji izmedju modela koji egzistiraju u zapadnim i istočnim, kao i izmedju onih u severnim i južnim delovima Evrope.

Prvi scenario pretpostavlja takav socioekonomski razvoj svih evropskih zemalja koji bi ukinuo razlike u nivou fertiliteta, mortaliteta i migratornih tokova. Napredak koji podrazumeva jasan ekonomski rast, tehnološki progres, usvajanje postmaterijalističkih vrednosti, širenje Evropske Unije, uslovićе, prema ovom scenariju, relativno visok nivo fertiliteta stanovništva (1,8 dece po ženi u 2050. godini), visok nivo srednjeg trajanja života (83 godine za muškarce i 86 godina za žene 2050) i pozitivnu neto stopu migracija (izmedju tri i četiri na hiljadu stanovnika). Treba podvući da konvregencija nivoa životnog standarda u evropskim zemljama zahteva intenzivniji ekonomski razvoj u Centralnoj i Istočnoj Evropi u odnosu na druge evropske regione.

Drugi scenario, pak, polazi od hipoteze da će ekonomske i kulturne razlike izmedju zemalja nastaviti da perzistiraju ili, čak, nastaviti da se uvećavaju. Pre svih stepen okrenutosti tržišnoj ekonomiji, ekonomske strukture i standard življenja će se veoma razlikovati medju evropskim zemljama. Takodje, egzistiraće konvergencija vezana za različite kulturne aspekte, one koji se duguju uticaju masovnih medija i one vezane za fundamentalne vrednosti kao što su individualizam, materijalizam, vrednost porodičnog života, koncept ljudskih prava. Ova varijanta pretpostavlja da su ekonomski uslovi osnovni uzrok razlika izmedju zapadnih i istočnih delova, a da su kulturne razlike, pak, osnovni uzok razlika izmedju Zapadne i Južne Evope.

Kao rezultat ovako pretpostavljenih ekonomskih i kulturnih tendencija, nivo fertiliteta, mortaliteta i migracione komponente će se razlikovati izmedju severnih, zapadnih, južnih, centralnih i istočnih delova Evrope. Drugim rečima, pet ekonomskih i kulturnih modela koji karakterišu pet geografskih regiona Evrope i koji uslovljavaju različito demografsko ponašanje će nastaviti da egzistiraju, a razlike izmedju zemalja koje pripadaju istom geografskom regionu će se, dugoročno posmatrano, ublažavati.

Ova varijanta demografskog razvoja pretpostavlja da će stopa ukupnog fertiliteta 2050. iznositi 1,6 u Severnoj Evropi, 1,5 u Zapadnoj, 1,4 u Južnoj, a 1,3 i 1,1 u centralnim, odnosno istočnim delovima Evrope. Prosečan broj godina življenja za muški pol kretaće se od 80 godina (Severna, Zapadna, Južna Evropa), preko 75 godina u Centralnoj Evropi i do 70 godina u istočnim evropskim delovima. Respektivno, 84 godine, 80 i 78 godina će iznositi srednje trajanje života za žene. Na kraju, usled razlika u pretpostavljenom ekonomskom razvoju, migratorni tokovi će teći od istočnih i centralnih ka severnim, zapadnim i južnim delovima Evrope. Otuda neto migraciona stopa, izražena na 1000 stanovnika, će 2050. godine, prema ovom scenariju, iznositi minus 0,5 u Centralnoj i minus 1,0 u Istočnoj Evropi prema 1,5 u Severnoj i Zapadnoj Evropi, i čak 2,5 u Južnoj Evropi.

Tri glavna zaključka mogu da se donesu na osnovu rezultata iznesenih scenarija vezanih za demografsku budućnost Evrope.

Prvi, stanovništvo će nastaviti da raste u sledećih pet decenija u većini zemalja Severne, Zapadne i Južne Evrope dok će se stanovništvo zemalja Centralne i pogotovo Istočne Evrope smanjivati čak i pod pretpostavkom da nivo fertiliteta bude relativno visok.

Drugi, prema oba scenarija starenje stanovništva će postati problem svih evropskih zemalja. Značaj starenja će se razlikovati medju regionima. Tako u Centralnoj i Istočnoj Evropi, populaciono starenje neće predstavljati ozbiljan problem u sledećoj deceniji. Medjutim, posle 2010. godine odnos stanovništva starijeg od 60 godina će, prema stanovništvu starosti izmedju 20 i 59 godina, rasti mnogo brže u ovim u odnosu na druge evropske regione.

Treći, i u slučaju konvergencije trendova u sferi fertiliteta, mortaliteta i medjunarodnih migracija postojaće značajne razlike u demografskom razvitku izmedju evropskih zemalja. Pogotovo izmedju zemalja istočne Evrope i drugih zemalja. Otuda, čak, i u slučaju da se postigne socioekonomski razvoj evropskih zemalja, koji bi uslovio ukidanje razlike u nivou radjanja, umiranja i preseljavanja stanovništva, Evropa će u neposrednoj budućnosti biti kontinent sastavljen od različitih svetova. Pogotovo će u Evropi egizistirati različiti demografski regioni, ako ekonomske i kulturne razlike izmedju zemalja nastave da perzistiraju u neposrednoj budućnosti.

Treba istaći da oba scenarija počivaju na nizu simplifikacija. S jedne strane, pojednostavljena je nužnost pošto je nemoguće razmatrati jednu pojavu u svoj njenoj kompleksnosti. Otuda model redukuje ukupnu sliku na najvažnije elemente. S druge strane, pored toga što svako pojednostavljenje otvara niz pitanja, u ovom slučaju se čini posebno važno pitanje vezano za mogućnost da element koji je danas jako bitan za odredjenje jednog fenomena može izgubiti svoj značaj u budućnosti. I obrnuto. Onaj detereministički elemenat koji se ne čini posebno važnim danas, može postati veoma važan dugoročno posmatrano. Medjutim, oba scenarija počivaju na pretpostavci da postoje dve bazične dimenzije u svakom društvu koje determinišu demografski relevantno ponašanje: ekonomska i kulturna dimenzija. Ostali determinišući faktori nisu uzeti u obzir pri razmatranju neposredne demografske budućnosti evropskih zemalja.

Dalje, celokupna ekonomska i kulturna različitost u Evropi prikazana je kroz grupisanje zemalja u pet regiona. Tako, čak i u scenariju koji počiva na hipotezi da će socioekonomske razlike medju zemljama perzistirati u sledećim decenijama, ne pretpostalja se da će postojati razlike u socijalnom, kulturnom ili demografskom aspektu medju zemljama koje pripadaju istom geografskom regionu.

Posebno su diskutovana pojednostavljenja vezana za scenario koji počiva na pretpostavci vezanoj za postojanje homogene Evropske Unije u ekonomskom i kulturnom smislu koja će se protezati od Atlantika do Urala i koju treba da karakteriše uniformnio demografsko ponašanje. Kako su istakli Joop De Beer i Leo Van Wissen, pošto ne posedujemo znanje o mehanizmima kako se evropska integracija, najšire posmatrano, može dostići, moguće su greške vezane za tumačenje posledica takvih procesa. No i pored toga ovaj scenario je veoma zanimljiv, a rezultati upozoravajući, jer ukazuju da bi i uslovima značajne uniformnosti postojale velike demografske razlike medju evropskim zemljama.

Mirjana Rašević